

ВІДГУК

офіційного опонента доктора історичних наук, професора
Литвина Миколи Романовича на рукопис дисертації
Вісина В.В. «Кооперативний рух на Волині у другій половині ХІХ –
першій половині ХХ ст.: історичний аспект», поданої
на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Історико-господарські (історико-фінансові) студії – важлива, але дуже занедбана складова національного історієписання. На відміну від Польщі, Австрії чи навіть Росії, де вони і з якісних, і кількісних показників дозволяють рельєфніше реконструювати розбудову бізнесу, проаналізувати його взаємини з владою, загалом із соціумом у дорадянський період. У нашому випадку опонована дисертація має можливість краще зрозуміти модернізаційні процеси в західному регіоні України у період чи не найбільшого розквіту ринкового виробництва – час, коли сотні волинських і галицьких гуралень, броварень, молочарень чесно і потужно конкурували з баварськими чи австрійськими виробниками. І лише сталінська радянська зупинила природний поступ бізнесу, який став обслуговувати не соціум, а компартійну тоталітарну владу.

Нині Україна, її нова влада прагнуть створити умови для повноцінного і природного функціонування національного ринку товарів й послуг, його безболісне повернення на європейські споживчі ринки. І, як не дивно, що той далекий дорадянський досвід західного регіону України ще рано ховати у шухляди, а намагатися по-новому і у нових соціально-політичних умовах бодай частково реанімувати. Власне у цьому є наукова і суспільно практична цінність опонованої дисертації.

Як свідчить рукопис та публікації докторанта, Валентин Вісин глибоко і критично проаналізував творчий доробок попередників, зокрема історико-політичної школи професора Степана Гелея, проаналізував різновидові опубліковані та неопубліковані документи з архівів Києва, Львова, Луцька,

Житомира, Вінниці, Москви, Варшави (250 справ) і на цій потужній археографічній базі (1178 позицій) підготував оригінальне узагальнення, яке дає можливість виявити і систематизувати суспільно-політичні умови та правові засади діяльності кооперативних структур Волині у фінансово-господарських системах Російської імперії та Другої Речі Посполитої. Логічно вмотивованою є також структура праці, доброю мовою викладу, обґрунтованими висновками, прийнятними рекомендаціями органам влади.

У другому розділі автор зрозуміло і фахово з'ясував базові категорії та поняття праці – кооперація, кооператив, кооперативний рух. Зокрема кооперацію він трактує як взаємодію, що допускає існування регулярних, цілеспрямованих та організованих групових дій економічного характеру в межах певної кооперативної організації (с. 62). Кооперативи він трактує господарськими підприємствами, що ґрунтуються на кооперативній формі власності і належать не лише до економічної, але й до суспільної сфери життя (с. 62). Прийнятною є видова класифікація волинських кооперативів. У Російській імперії їх автор класифікував на кредитні, споживчі, сільськогосподарські, трудові. У міжвоєнну добу, на його думку, волинські кооперативи були насамперед (за родом діяльності) господарсько-споживчі, міські споживчі, кредитні, молочарські (с. 64). Офіційна польська влада ділила кооперативи на групи – споживчі, виробничі, рільничі, кредитні.

Цілком слушно Валентин Вісин підкреслює європейськість цих регіональних кооперативів, зауважуючи, що принципи їх діяльності перейнято в англійських колег. Суть рочдейльських принципів полягала у продажі товарів лише за готівку і помірними ринковими цінами, розподілі прибутків між споживачами пропорційно до закупів, відрахування частини прибутку на культурно-освітні цілі. Фахово аналізує автор формування, функціонування та еволюцію кооперативної ідеології у Європі, зокрема в її регіональному та національному вимірах. При цьому обґрунтовано виділяє декілька періодів розвитку кооперативного руху Волині, виокремлює політико-правові чинники його розгортання чи стагнації. Особливо ретельно

проаналізовано Закон про об'єднання кооперативів (1922) і промисловий закон (1927) Польщі (с. 186–191).

Чимало уваги дисертант приділяє впливу російських реформ 1861 і 1906 рр. на активізацію підприємницької ініціативи, зміцнення ринкових відносин, капіталізацію сільського господарства, а відтак зародження кооперативного руху в регіонах імперії Романовичів. Зауважує дисертант і те, що тогочасна російська влада заохочувала появу самодіяльних кооперативних об'єднань.

При цьому також виділяє соціальні та етнодемографічні фактори, які не сприяли вказаному процесу (серед них – слабе представництво українців у містах, низький рівень освіти та національної свідомості, що стримувало процеси національного кооперування) (с. 106–113).

Оригінальним, хоча непопулярним в українській літературі, є висновок дисертанта про те, що аграрна політика польської влади привела до підвищення загальної продуктивності сільськогосподарського виробництва, соціальної мобільності селянства, залучення його до торгівельної діяльності (ярмаркової, базарної, стаціонарної, гуртової і дрібно гуртової) (с. 122, 131–132).

Водночас цілком обґрунтованою є авторська теза про те, що польська влада перешкоджала господарському усамостійненню українських кооперативних установ і прагнула інтегрувати їх до польських загальнодержавних чи регіональних ревізійних союзів (с. 179, 204).

Зауважено й те, що слабкість української волинської кооперації полягала в її відірваності від провідного центру західноукраїнської кооперації – Крайового ревізійного союзу у Львові, який не мав права поширювати свою юрисдикцію на Волині (с. 180).

Проаналізовано й етнополітичні чинники, точніше партійно-політичні баталії ВУО, ОУН, КПЗУ за вплив на українську кооперацію. Наведено також розлогий матеріал про різні інструкторсько-пропагандистські та просвітницькі заходи місцевої кооперації (курси з рахівництва й кооперації,

дрібного кооперування із молочарства та маслоробства, вечірні школи з хмелярства, виставки бджільництва, видрук преси і спеціальної літератури тощо).

І, насамкінець, висловлю дисертанту декілька критичних зауважень і побажань.

На нашу думку, Валентин Вісин забагато уваги приділив аналізу суспільно-політичних та соціально-економічних процесів Російської імперії кінця XIX – початку XX ст., які загалом непогано і об'єктивно висвітлені в сучасній українській та російській історіографії.

З огляду на наявний у докторській дисертації аналітичний матеріал (с.179 та ін.) дискусійною видається авторська теза про те, що втручання державних органів у Польщі у господарські справи було мінімальним, а кооперативне законодавство країни дозволяло товариствам вільно розвиватися згідно з міжнародними кооперативними принципами часу (с. 189).

Неприйнятним є вживання радянського штампу (терміну) «народногосподарські диспропорції» (с. 115) до польської доби, публіцистичного вислову «головний біль чиновників» (с. 179); є неточності в топоніміці (треба писати «Крем'янець», а не «Кременець»).

Вказані зауваження, переважно дискусійного та рекомендаційного характеру, не ставлять під сумнів наукову вартість опонованої праці В.В.Вісина.

Основні положення дисертації сповна відображені у публікаціях автора у наукових фахових виданнях та апробовані на всеукраїнських та регіональних наукових конференціях.

Отже, робота В.В.Вісина має виразно новаторський характер і є завершеним дослідженням, в якому отримано нові обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову проблему з новітньої історії України. На нашу думку, автор дисертації сповна і на високому методологічному рівні реалізував поставлені в кваліфікаційній роботі

завдання. Таким чином, дисертація Вісина В.В. «Кооперативний рух на Волині у другій половині XIX – першій половині XX ст.: історичний аспект», подана на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України за своїми основними характеристиками цілком відповідає існуючим вимогам ДАК МОН України, які ставляться до докторських дисертацій. Зміст автореферату й основних положень дисертації ідентичні між собою. З огляду на вищесказане, автор дисертації Вісин В.В. заслуговує присвоєння йому наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент
директор Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України,
доктор історичних наук, професор
М.Р.Литвин

11 грудня 2015 р.

